

Hollókői trendek, avagy a faluszemináriumi kutatóműhely 2015-ös és 2023-as kutatásainak összegzése

Nagyné Molnár Melinda

egyetemi docens, MATE Vidékfejlesztés és Fenntartható Gazdaság Intézet, Vidék- és Területfejlesztési Tanszék, 2100 Gödöllő, Péter K. u. 1.

Összefoglalás: Hollókő nemzetközi szinten is az egyik legismertebb magyarországi település. Különös anomália, ha belegondolunk abba, hogy a ma már kiemelt turisztikai színhelyet alig száz éve még az ismeretlenség övezte. Tomori Viola 1935-ben Hollókőről írt tanulmánya is egy elszigetelt kisfaluról szólt: „A falunak se jegyzője, se papja. A jegyző hetenként, a pap évente egyszer jön ki a faluba. Így a városi hatás tartósan és rendszeresen csak a falu osztatlan iskolájának egyetlen tanítóján keresztül éri a parasztokat” (Tomori, 1992). A Faluszemináriumi Kutatóműhely 2015 után másodjára végzett átfogó társadalmi, gazdasági felmérést 2023-ban annak céljával, hogy megismerjük a falu aktuális sikereit, kihívásait, problémáit. A két vizsgálat alapján nyert eredmények összevetése lehetővé teszi, hogy trendeket is felvázoljunk. Ebben a tanulmányban egyfajta szintézise történik meg a Műhely falukutatói által végzett munkának azzal a céllal, hogy összegezzük mindazt, amit jelenleg tudhatunk a vizsgált nézőpontokból Hollókőről a változások főbb irányainak figyelembe vételével.

Kulcsszavak: társadalmi trendek, közösségi trendek, turizmus-trendek

Trends in Hollókő: a summary of the village seminar research workshop's 2015 and 2023 studies

Melinda Nagy-Molnár

associate professor, Hungarian University of Agriculture and Life Sciences, Institute of Rural Development and Sustainable Economy, Department of Rural and Regional Development, H-2100 Gödöllő, Péter K. u. 1., Hungary

Abstract: Hollókő is internationally one of the best-known settlements in Hungary. This presents a particular paradox, considering that barely a hundred years ago, this now prominent tourist destination was shrouded in obscurity. Viola Tomori's 1935 study on Hollókő also described an isolated small village: “The village has neither a notary nor a priest. The notary comes to the village once a week, and the priest once a year. Thus, urban influence reaches the peasants only through the village's single teacher at the undivided school” (Tomori, 1992). The Village Seminar Research Workshop conducted a comprehensive social and economic survey in 2023 for the second time after 2015, aiming to understand the village's current successes, challenges, and problems. Comparing the results of the two surveys allows us to

outline trends. This study provides a synthesis of the work carried out by the Workshop's village researchers, aiming to summarise what we currently know about Hollókő from the examined perspectives, taking into account the main directions of change.

Keywords: demographic trend, social trend, tourism trend

Bevezetés

A Hollókőn tapasztalható társadalmi gazdasági változások értelmezéséhez érdemes néhány sorban összegezni az általános hazai vidéki trendeket. A vizsgált időszak (2015–2023) a vidék támogatása, fejlődése szempontjából elég küzdelmes periódusnak mondható. Számos regionalista, vidékfejlesztő véli úgy, hogy a vidéki Magyarország nagy veszteségeket könyvelt el az elmúlt években (Finta, 2020, Kulcsár, 2020, Pálné Kovács, 2022). A kedvezőtlen változás egyik kulcseleme a centralizáció. A fölerősödő centralizáció az önkormányzati rendszer térvészítését is magával hozta. Az önkormányzatok kötelező feladatellátásának csökkentése tehermentesítésnek tűnhet, de a döntésnek van árnyoldala. Az igazgatási, közszolgáltatási szerepek megnyirbálása, a szigorodó gazdálkodási szabályok eredményeként a kisebb önkormányzatok lényegében törvényességi felügyelet alá kerültek (Pálné Kovács, 2022).

Az elmúlt években a vidék fejlesztésében visszaszorultak azok az igazán nagy, komplex, alulról építkező fejlesztések, mint amilyen a LEADER program is volt (eredetileg), mely mostanra anyagi értelemben és strukturálisan is kiürült (Finta, 2020). A fejlődés irányait a korábbi decentralizációs folyamatokra jellemző módon a partnerség határozta meg az önkormányzat, a vállalkozók, a civil szervezetek, mint aktorok között (Kulcsár, 2020). Kulcsár (2020) véleménye szerint a partneri viszonyok helyett mára rendre előtérbe kerültek a patrónus-kliens viszonyok, amelyet korábban Hankiss Elemér szemléletesen „kvázi feudális kód”-nak nevezett (Kulcsár, 2020, idézi Hankiss, 1989).

A helyi gazdaság diverzifikációjára építő korábbi vidékfejlesztési célok (Kulcsár, 1999) is mára más irányt vettek (Kulcsár, 2020). A vidék fejlesztésében előre törtek az agrárérdekeket szolgáló programok. Pedig van igazság Kulcsár (2020) azon nézőpontjában, hogy a vidékfejlesztés szektoralapú megközelítése helyett térségi alapú fejlesztési gondolkodás kellene. Igaz ez sokkal több forrást, hosszabb távú gondolkodást, és nem utolsósorban különböző érdekek egyeztetését igényelné.

Ami a társadalmi trendeket illeti, fontos kiemelni, hogy a COVID 19 járványt követő években elterjedt a távmunka, az atipikus munkavállalás (Horeczki–Finta, 2022) és ez fölerősítette a vidéki dzsentrifikáció folyamatát (a városi felső- középosztályi rétegek vidéki kistelepülésekre való kiköltözését) (Tomay–Orbán, 2024), és általában is a szuburbanizációt.

A továbbiakban a fentebb leírt globális hazai vidék-átalakulási folyamatokhoz képest összegzem a Hollókőn nyert tapasztalatokat

Anyag és módszer

A 2023-as kutatás során tanulmányok készültek a demográfiai (Lőrinc, 2025/A), a munkaerőpiaci (Lőrinc, 2025/B) viszonyokról, a szociális szolgáltatásokról, valamint a közoktatás helyi viszonyairól (Bogárdi, 2025), de készült közösségkutatás (Gerencsér, 2025), és felmérésre került a mára megmaradt mezőgazdasági megélhetés (Ritter–Lőrinc, 2025) és természetesen a turizmus is különböző aspektusokból (Bálint, 2025, Kovács, 2025, Nagy-Nagyné Molnár, 2025). Ezt egészítette ki egy tér-érték-vizsgálat, és mentális térképezés (Kátai–Nagyné Molnár, 2025). Ebben a tanulmányban a kutatómunka során nyert tapasztalatokból diszkusszió készítése a cél, azaz, hogy az egyes témákból készült részletes elemzések egymással is összefüggő konklúzióit kiemeljem.

Eredmények

Demográfiai trendek

A falu demográfiai egyensúlya már a hetvenes években felbomlott. Azóta a település a népességmegtartó erejéből fokozatosan veszít. Az elöregedő és fogyó társadalom problémáival, ugyan úgy, mint más aprófalvak, már az 1970-es években megismerkedett a falu. Mint azt sok Hollókőről szóló tanulmányban olvashatjuk, a Világörökség cím odaítélése (1987) a falu népességcsökkenését, elöregedését egyáltalán nem fordította meg (Kovács–Molnár, 2000, Molnár, 2011, Kovács et al., 2000, Bogárdi, 2015). Mára a 300 fős lélektani határig jutott a fogyásban (2022-ben a népesség 304 fő volt). Jellemzően minden statisztikai évben természetes fogyásról beszélhetünk (Lőrinc, 2025/A), azaz több a temetés, mint a keresztlelő.

Ugyanakkor, ha hosszabb időtávon vizsgálódunk, akkor azt mondhatjuk, hogy a falu demográfiai viszonyaiban ma még ugyanem látványosan, de van némi változás. Reményt adhat, hogy a vándorlási egyenleg ingadozó módon, időnként kiugróan magas pozitív értékeket mutat az egyes statisztikai években (Bogárdi, 2015, Lőrinc, 2025/A). Van tehát egy tendenciózus beköltözés. Úgy tűnik, hogy a beköltözők demográfiai értelemben életben tartják a falut. Ennek köszönhetően a falu korszerkezete is elmozdult egy egészségesebb irányba, noha az öregedési index értéke még mindig nagyon magas. A 65 év feletti és a 15 év alattiak egymáshoz viszonyított arányából számolt öregedési index javulási trendjeiről Lőrinc 2025-ös tanulmányában azt olvashatjuk, hogy 2001-ben ez az érték 344%, 2011-ben 267%, 2022-ben viszont már „csak” 224% (Lőrinc 2025/A) volt.

A társadalmi mobilitás trendjei

Hollókőt a történelme folyamán mindig is az elzártsága határozta meg. Ugyanakkor ma egy nyitott, a környező településekkel intenzív kapcsolatokat ápoló település.

Kiemelendő, hogy nőtt a mobilitás intenzitása. Ez többek között azzal is bizonyítható, hogy miként Lőrinc (2025/B) tanulmánya is bemutatta, 2011-hez képest többben járnak el más településre dolgozni Hollókőről, mely tendencia a helyben lakó foglalkoztatottak létszámnövekedésének is köszönhető; de nőtt a településre bejáró foglalkoztatottak aránya is, csakúgy, ahogyan a helyben dolgozók aránya is (Lőrinc, 2025/B). Ebből pedig az következik, hogy munkaerőpiaci megközelítésben Hollókő a környező településekhez képest kiemelt ingázási céltelepülésnek számít, de ugyanígy vonzásteret teremtő centrumhelyzetű településként is értelmezhetjük a közoktatás intézményeinek működése okán is. Ezt mutatja az is, hogy az óvodai és iskolai csoportokban ma már általában a szomszéd településekről érkezők adják a többséget és nem a hollókőiek (Bogárdi, 2025).

Közösségi trendek

A helyi civil szervezetek, a társadalmi aktivitás vonatkozásában Gerencsér (2025) a tanulmányában megállapította, hogy a 2023-as vizsgálatunkban, miközben a megkérdezettek társadalmi aktivitása jóval nagyobbak mutatkoztak, mint 2015-ben (jóval nagyobb részarányuk kapcsolódott be valamilyen civil szervezet munkájába, mint 2015-ben), ugyanakkor az is igaz, hogy a megkérdezettek több mint 40 %-a nem tudta (nem akarta) értékelni a civil szervezetek munkáját (Gerencsér, 2025). Nemcsak a kérdőívek, hanem számos interjúalany elmondása is figyelmeztet a kedvezőtlen változásra: a korábbi rendkívül szoros, kooperatív közösségi élet helyén felerősödően van egyfajta passzivitás, kívül-helyeződés. A passzivitás, általában is a közösségi élet átalakulása összetett kérdés. Minden bizonnyal összefügg a részben már nem hollókői gyökerűek növekvő jelenlétével, de összefügg a pandémia-hatással is, azaz, hogy több mint 1 évig nem működtek az élő közösségi keretek. Az is igaz, hogy az identitás-építés fontosabb intézményi színterei is teret vesztek ezen a fronton. Érdemes visszaidézni a 2015-ös kutatásunk tapasztalati eredményei közül azt, hogy az iskola és óvoda rendszerén belül hogyan működött a legkisebbek helyi közösségbe integrálása. Az akkori kutatás egyik fontos megállapítása volt, hogy az óvoda, iskola intézménye abban is szerepet vállalt, hogy mindazokat a hagyományokat, amik korábban meghatározói voltak a hollókői létnek, akkor is megismerje és megélje a gyermek, ha a családi háttérben már nincs olyan élő rokon, aki közvetlenül tudná ezeket az értékeket átörökíteni (Eckert, 2015). Természetesen az iskola és óvoda nem csak a gyermekek fejlődését, képességének fejlesztését, identitását építő intézményként működik ma sem. Rajtuk keresztül a családok felnőtt tagjai számára is elérhetővé válik az az örökség, érték és szemlélet, ami adott esetben a szülőnek magától (már) nincs meg. Feltehető a kérdés, hogy vajon mi változott 2023-ra? Az óvoda és iskola infrastrukturális fejlettsége, a pedagógusok szakmai felkészültsége változatlanul kiváló, de nyilvánvaló, hogy időközben voltak változások: személycserék, pandémia. Túl a COVID19 járvány élő közös-

ségi kapcsolatokat több, mint 1 évre felfüggesztő következményei után, az értékmentésnek, átörökítésnek a korábban kialakult jó gyakorlata nem egészen ott folytatódott, ahol az a pandémia előtt abba maradt. A közösségi értékmentés intézményi keretek között is nehezebbé vált. Ma már az óvodai és iskolai csoportokban a szomszéd településekről érkezők adják egyre inkább a többséget is, ami hozzájárul ahhoz, hogy a korábban a hollókői-értékek továbbvitelét szolgáló óvodai- iskolai programok is alárendelődtek a változásnak. Ennek egy tünete, hogy a Hollókő tananyag, aminek fontos identitásközvetítő szerepe volt, például kikerült az iskolai oktatási rendszerből (Bogárdi, 2025).

Megélhetési trendek

Ennek a hagyományosan agrárfalunak a mezőgazdasági szektor 2023-ban sem volt meghatározó gazdasági erőforrása (Ritter–Lőrinc, 2025). Ugyanakkor a táji adottságokban az agrárium és a turizmus számára is változatlanul hasznosítható tartalmak vannak (Nagy–Nagyné Molnár, 2025, Ritter–Lőrinc, 2025).

A megélhetés kulcsa ma (is) a turizmus. Erről a helyiek is meg vannak győződve. Ezt bizonyította Kovács (2025) kutatása is. Ugyanakkor azzal, hogy az autentikus hollókőiek eltűnnek a faluból, azzal, hogy az élő néphagyomány felől a hangsúly más attrakciók felé fordul, így a turizmusban aktív szerepet vállalók köre is átalakul. Amíg az élő néphagyomány, a népelet, népművészet, néphagyomány nagyobb hangsúlyt kapott, és megvolt az autentikus hollókői társadalom, addig a turizmusban relatíve nagy társadalmi részvételt lehetett tapasztalni. Kovács (2025) a tanulmányában a megkérdezettek véleménye alapján, összevetést téve a 2015-ös kutatásainkkal rámutatott arra, hogy 2023-ban a 2015-ös kutatásunk statisztikáihoz képest mindenféle részvételi aktivitás csökkent: rendezvénylátogatóként, önkéntes segítőként, termék-készítő/értékesítőként, turisztikai vállalkozóként is csökkent azok aránya, akik valamilyen módon részt vesznek a helyi turizmusban. Ezzel párhuzamosan pedig megnőtt a helyi turizmustól magukat távol tartók aránya is (Kovács, 2025).

A turisztikai érték- átrendeződés trendjei

Nagyné Molnár (2025) a tanulmánykötet bevezetőjében is kihangsúlyozza, hogy ezt a falut már 1935-ben is másnak látta Tomori Viola (1992), mint a környékbeli többi palóc falut. Hollókő ma is különleges. Ezt a 2023-as kérdőíves vizsgálatunk tanúsága szerint a ma Hollókőn élők is így gondolják (Kátai–Nagyné Molnár, 2025.). A falu egyediségét, mint azt már korábban hangsúlyoztuk, eredendően a népi kultúrájában, hagyományaiban kell keresni. A hatvanas években elindult értékmentés a műemlékvédelem kezdeményezésére főként a népi építészeti értékek megőrzésére fókuszált. Az egyediség természetesen számos más dologban, közte a hagyományos viseletben, a közösségi életben is megnyilvánult. A turizmussal összekapcsolt

értékmentés során precízen kidolgozásra került a népi építészet hagyatékának védelme műemlékvédelmi szempontból, ugyanakkor a hollókői ember, a hollókői helyi társadalom, az élő paraszti kultúra megteremtőjének, hordozójának értékmentése sokáig fel sem merült (Molnár, 2011).

A hagyomány, a falusi porta, az utcakép ember nélkül üres. Fontos, hogy legyen, aki tovább vigye az örökséget. A 2023-as kutatásokban is látható volt, hogy a falu fogyása és elöregedése nem állt meg, bár az elnéptelenedést a beköltözők némileg kompenzálják (Lőrinc, 2025/A). Ebből az is következik, hogy átalakul a közösség (Gerencsér, 2025). Létrejön egy növekvő, nem Hollókőn „gyökerező” része a falu népességének, mely minden bizonnyal az örökség továbbvitelére nem, vagy nem pont úgy tehető képessé, mint a tősgyökeres hollókőiek esetében. Szembe kell nézni azzal a valósággal, hogy Hollókő ugyan az élő néphagyományáért nyerte el a világörökségi címet, ugyanakkor az élő hagyományörzés hiteles bemutatása ebben az átalakuló közösségben egyre nehezebb (lesz). Részben a globalizáció, részben a demográfiai folyamatok kedvezőtlen alakulása miatt Hollókőn a turizmusba bekapcsolt értékek örökségvédelmének lehetőségei átalakulnak.

A hollókői hagyományok, palóc értékek természetesen ma is élnek. De ezek nemzedékről nemzedékre történő átöröklése kihívást jelent egy demográfiai értelemben stabilitását veszített közösségnek. Hollókő, az elöregedő aprófalvak sorsközösségében már azt is eredménynek tekintheti, ha a sorvadás lassul. Szerencsére népesedési szempontból kedvező a Hollókőn (is) megjelenő szuburbán hatás, a magas presztizsű faluba történő beköltözések tendenciája, mert ez demográfiai értelemben kompenzációt jelent. Ugyanakkor azzal is számolni kell, hogy a betelepülő családok nem oldják meg az élő néphagyomány őrzésének kérdését, és a helyi turisztikai fejlesztések humán erőforrás-igényét sem. Szükségszerűen adódik a feladat: újra kell értelmezni a hollókői értékeket. Abból kell kiindulni, hogy a falu palóckultúrája, hagyománya, mint érték nem (lesz) kevésbé értékes a jövőben sem, de a hollókői élő néphagyományörzés átöröklésének lehetőségei beszűkülnek. Új irányokban kell keresni a távlatokat. A Bálint (2025) által a turisztikai attrakciók jövőképeben végzett kutatása egyértelműen azt mutatta, hogy mára a legnagyobb érdeklődésre számot tartó és legjelentősebb bevételi forrást jelentő attrakció Hollókőn a vár. Érdekes anomália, ha beleolvasunk Tomori Viola 1935-ben írt tanulmányába (1992), aki maga is megemlékezett az akkor még romos várról, és aki nem egészen azt látta, amit mi ma: *„...a falu felett emelkedő hatalmas várrom úgyszólván egyáltalában nem foglalkoztatja képzeletüket (a hollókőiek képzeletét- a szerző). Minthogy a vár a történelem folyamán nem játszott lényeges szerepet, s így a hozzáfűződő események nem adtak alkalmat a mondák keletkezésére, sorsának találgatása pedig a falu lakóinak érdeklődésén kívül esik- létezésén kívül a parasztok alig tudnak róla valamit. Évtizedeken át élnek mellette és még csak azt sem tudják, hogy ki építette, ki lakta...”* (Tomori, 1992).

Az érték-átrendeződés folyamatában tehát ma már világosan látható, hogy a fejlesztési prioritások súlypontja az Ófaluhoz kapcsolódó népi kultúra tárgyi, építészeti attrakcióinak bemutatása mellett egyre inkább más (élményt adó) attrakciók felé fordul. A vár kiemelkedő szerepe abban van, hogy helyi gyökerekkel nem feltétlenül rendelkező szereplőkkel is vonzó és hiteles. Az érték-átrendeződés természetesen nem jelent értékvesztést, ez bizonyítja a falu adaptációs képességét.

Irodalomjegyzék

- Bálint, Cs. (2025): Értékek és örökség Hollókőn. *Acta Regionis Rurum*, 19. 127–149.
- Bogárdi, T. (2015): Hollókő társadalmának fontosabb ismérvei a statisztikák tükrében. *Acta Regionis Rurum*, 9. 10–19.
- Bogárdi, T. (2025): Közoktatási intézmények és szociális szolgáltatások vizsgálata Hollókőn. *Acta Regionis Rurum*, 19. 29–44.
- Eckert, M. (2015): A jövő záloga: a hollókői ifjúság helyzete és lehetőségei. *Acta Regionis Rurum*, 9. pp. 72–81.
- Finta, I (2020): A vidékfejlesztés lépcsői a rendszerváltástól napjainkig. *Tér és Társadalom*, 34(4), 172–177. <https://doi.org/10.17649/TET.34.4.3324>
- Gerencsér, I (2025): Hollókő dilemmái: „kötelező” hagyomány, vagy üzleti érdek? *Acta Regionis Rurum*, 19. 89–104.
- Horeczki, R., Finta, I. (2022): Konklúzió a „Vidék előtt álló kihívások a pandémia árnyékában” panelbeszélgetésből. In: Horeczki, R., Szabó, T. (szerk.): *A vidéki Magyarország a pandémia korában*. pp. 87–95.
- Kátai, B. E., Nagyné Molnár, M. (2025): Mentális és földrajzi tér-értéke-elemzés Hollókőn. *Acta Regionis Rurum*, 19. 151–164.
- Kovács, Cs. J. (2025): A hollókői lakosság véleménye és részvételi aktivitása és a helyi turizmusban. *Acta Regionis Rurum*, 19. 105–115.
- Kulcsár, L (1999): A SAPARD Előcsatlakozási programra való felkészítő képzés tananyaga kistérségek számára Scolar Kiadó, Budapest
- Kulcsár, L. (2020): Vidékfejlesztés Magyarországon: mérföldkövek egy göröngyös úton. *Tér és Társadalom*, 34(4), 165–171. <https://doi.org/10.17649/TET.34.4.3325>
- Lőrinc, B. (2025/A): Társadalmi helyzetkép Hollókőn a népszámlálási statisztikák alapján. *Acta Regionis Rurum*, 19.
- Lőrinc B. (2025/B): Munkaerőpiaci helyzetkép- a gazdasági élet sajátossága Hollókőn. *Acta Regionis Rurum*, 19. 45–58.
- Molnár, M. (2011): Hollókő (VII.2. altípus, VIII. falutáj). In: Beluszky-Sikos, T. T.: *Változó falvaink: Tizenkét falurajz Kercaszomortól Nyírkarászig*. pp. 264–291.
- Nagy, J. Gy., Nagyné Molnár, M. (2025): A hollókői örökség fenntarthatósági dilemmái: alternatív turisztikai fejlesztés botanikai értékek mentén. *Acta Regionis Rurum*, 19. 117–125.

- Nagyné Molnár, M. (2025): Út az örökségturizmusig: faluszemináriumi kutatások Hollókőn. *Acta Regionis Rurum*, 19. 5–15.
- Pálné Kovács, I. (2022): A falvak kormányzása, trendek, esélyek. In: Horeczki, R., Szabó, T. (szerk.): *A vidéki Magyarország a pandémia korában*. pp. 38–44.
- Ritter, K., Lőrinc, B. (2025): A mezőgazdaság helyzete és szerepe Hollókőn. *Acta Regionis Rurum*, 19. 127–149.
- Tomay, K., Orbán, É. (2024): A vidéki dzsentrifikáció hazai volumene és a turizmus típusai 2001–2022 között. *Területi Statisztika*, 64(2), 212–235.
<https://doi.org/10.15196/TS640204>
- Tomori, V. (1992): *Hollókő – Egy palóc falu lélekrajza*. Akadémiai Kiadó

1.kép. Ófalu központja, a katolikus templom (Fotó: Bálint Csaba)

2. kép. A legfontosabb turisztikai attrakció: vár (Fotó: Nagyné Molnár Melinda)

A cikkre a Creative Commons 4.0 standard licenc alábbi típusa vonatkozik: CC-BY-NC-ND-4.0.

The article is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International license:

CC-BY-NC-ND-4.0.